

Ismail
Kadare
Povara
crucii

Traducere din albaneză de
MARIUS DOBRESCU

HUMANITAS
fiction

Introducere

„Povara crucii“ a fost un text gândit inițial ca pen-ultimul capitol al cărții *Invitație în studio*, dar, pentru că subiectul era foarte delicat, a fost scos din volumul respectiv pentru a fi publicat mai târziu. În primăvara anului 1990, fragmentul a fost scris la Tirana, dar într-o formă specială, semicodat. În 1991, în Franța, când am început descifrarea lui, am întâmpinat unele dificultăți neprevăzute. Mi-a fost imposibil să descifrez unele fraze, ba chiar fragmente întregi, chiar dacă în momentul în care le-am scris am avut impresia că nu va fi greu. În acest fel, textul inițial nu doar că a suferit schimbări serioase în timpul descifrării, dar, prin adăugirile și precizările ulterioare, a căpătat forma unei cărți în sine, așa cum o prezint astăzi cititorului.

Aceasta a fost scrisă parțial în Franța, iar o altă parte în Wildhaus, Elveția, în satul Lieveren din nordul Olandei și la Windham, statul New York, ceea ce explică oarecum diferențele din stilul și ritmul ei.

Paris, mai 1991

Povara crucii

În anii 1959–1961, în scrierile mele apărea, din ce în ce mai des, semnul crucii. Cruce bătută de ploaie pe câmpia pustie. Cruci de lemn la mormintele soldaților. Antene ca niște cruci pe acoperișurile caselor. Chiar cele două X-uri (zecele latin) ale secolului XX, ca niște cruci doborâte de vânt... Și așa mai departe.

De pe câmp și din noroi crucea se ridica peste acoperișul lumii, peste catapeteasma secolului, de unde sfâșia aerul întotdeauna și peste tot. Era clar că obsesia aceasta a crucii demonstra faptul că ea făcea parte din mine. Cu cât mă apropiam mai mult de literatură, cu atât mai mult simțeam că devenim inseparabili. Aveam s-o port în spinare, ca mulți alți scriitori din partea aceasta de lume, simțind că zi după zi, odată cu succesul meu, greutatea ei creștea în mod fatal. Iar eu, târând-o așa înnoroită cum era, aveam să pășesc sub povara ei prin dictatură și vreme rea.

Căci literatura m-a dus spre libertate, și nu invers, libertatea spre literatură – acest adevăr a fost întotdeauna evident pentru mine. Literatura am cunoscut-o

înainte, chiar mult mai înainte de a cunoaște libertatea. Iar ceea ce m-a chinuit apoi multă vreme nu a fost asta, ci altceva, și anume: a fost mai bine așa? A fost mai bine că m-am lăsat fermecat de această artă pe vremea în care eram încă orb, sau ar fi fost mai bine ca libertatea să mă împingă spre litere? Cu alte cuvinte, să trec de poarta templului cu ochii deschiși și mintea limpede?

Niciodată n-am putut să dau un răspuns la această întrebare. Deși uneori îmi părea rău pentru torpoarea mea, mult mai adesea mi-am spus că poate așa, cu ochii încețoșați de somn, am pătruns mai firesc în inferno-paradisul numit literatură. Și, asemenea somnambulului care poate să pășească neabătut pe acoperișul pe care omul treaz nu îndrăznește, probabil că asta m-a apărât pentru o vreme de cădere.

Când dictatura (singura dictatură din istoria milenară a albanezilor) s-a instalat în țară, eram un copil de opt ani. Nu știam că mai există și o altă lume. Mai apoi, când am început să pricep că lumea aceasta nu este nici singura și nici cea mai bună dintre lumi, n-am avut nici atunci vreun șoc. În primul rând, pentru că această clarificare a venit încetul cu încetul și, în al doilea, pentru că a fost însoțită de un sentiment de fatalitate: ne plăcea sau nu, asta era lumea în care aveam să trăim. Ea cuprindea aproape jumătate din glob și, în loc să dea semne de slăbiciune, dimpotrivă, se întindea cu fiecare zi. După China, Vietnamul, după el, Cuba, și apoi o parte a Africii. Un al treilea motiv, poate cel mai important pentru echilibrul meu sufletesc, a fost acela că,

încă din tinerețe, am avut o a doua patrie, în care puteam să mă retrag atunci când m-aș fi simțit agresat: literatura. Aceasta era o patrie specială, creată de fiecare după închipuirea lui, așa că ea arăta altfel în mintea fiecăruia. A doua mea patrie a fost, multă vreme, așa cum sunt adesea visele, mult mai puternică, mai expresivă și mai magică decât patria mea propriu-zisă. Am fost atât de fermecat de ea, încât ani la rând mi-a fost indiferent ceea ce se petrecea în jurul meu.

Dar asta, la fel ca visele, nu putea dura la nesfârșit. A venit o zi amară, cenușie, dimineața trezirii. Iar eu am vrut să închid din nou ochii, să mă întorc acolo, în somn, în moarte. Dar a fost imposibil.

Au fost momente în pauzele de scris, acelea când te apropii de fereastră pentru a te liniști și înțelegi repede că tocmai atunci te vei prăbuși mai rău, erau așadar zile când stăteam ca paralizat dinaintea hăului, fără gânduri, fără somn, fără nimic, doar cu o senzație de abis. Și asta nu era disperare, era altceva. Erau cer și marmură și adânc și veșnicie, care treceau dintr-una într-alta. Și încetul cu încetul, căzând din înalt, creierul reușea să accepte în cele din urmă gândul banal. Și astfel, buimac ca după o lovitură, îmi spuneam: Trăiesc într-o dictatură. Aceasta este o zonă a lumii cu alte legi, altă gravitație, alt câmp magnetic, alte pericole și catastrofe. Eu sunt foarte cunoscut și nu pot scăpa ochiului dictaturii. Țara asta este la cheremul unui dictator care, în afară de celelalte, e și foarte invidios. Iar ca și

când asta n-ar fi destul, acest tiran e și scriitor. Scriitor modest, ca să nu spun... mediocru.

Se înțelege că, după toate acestea, căile îmi păreau închise și cerul, și marmura deveneau din nou una și să merg mai departe îmi era la fel de imposibil ca pentru cel zidit care se zbate să răzbească printre bolovanii unei piramide.

Atunci mă apropiam de masa de lucru și repetam ceea ce făceam de fiecare dată: îmi reciteam manuscrisele. Fel de fel de semne, de cuvinte: „atenție, exemplar unic“ sau „corectat“, „necorectat“ se găsesc și acum pe numeroase plicuri. Apoi, conform unui ritual cunoscut, în căutarea liniștii, îmi veneau în minte cele două revolvere din dormitor. De ce două arme, una cu permis, cealaltă, fără? De ce, având un revolver fără permis, acceptasem apoi altul, oferit de dictatură^{1*}? Simțeam că treaba asta trebuia să aibă o explicație, că era în logica acestei lumi duale, dar care era explicația, ce logică era aceea, n-am reușit niciodată să află.

Uneori mi se părea că opera mea literară, văzută chiar și printr-o optică totalitară sau din contră, anti-totalitară, n-ar fi trebuit să existe. După ce că n-a fost comodă pentru dictatură, ea n-a fost comodă nici pentru câțiva critici ai comunismului, căci voala clișeu care se încăpățâna să susțină că în dictatura comunistă

* Notele autorului marcate cu cifre, grupate sub titlul „Însemnări“, se găsesc la finalul cărții. (N. tr.)

nu poate fi creată literatură adevărată. Ca să nu se strice clișeul, ar fi trebuit ca opera aceasta să nu existe, adică poporul albanez să rămână fără ea.

Deci poporul albanez, îndemnat de comunistul Enver Hogeza să se sacrifice și să mănânce iarbă pentru a apăra marxism-leninismul, era acum îndemnat de occidentali să-și sacrifice literatura pentru a demonstra că marxism-leninismul e rău.

Era clar că acest dublu sacrificiu era prea mult pentru poporul albanez, atât de puțin numeros și atât de dezbinat.

Căci ce este un scriitor care a creat în dictatură? Un monstru marin învățat cu teroarea și întunericul? Un locatar al infernului? O creatură cumplită care te îngrozește? Un martir, sau un ucigaș, cum spunea Lasgush Poradeci*?

Este într-adevăr periculos când un scriitor nu este dorit de nici o tabără, cum s-a petrecut uneori cu scriitorii din dictatură.

Întrebările care i se pun sunt numeroase și cu mult mai multe învinuirile, printre care se strecoară când și când o răutate ascunsă, otrava și dorința de a ucide. Oricât de multe formulări ar fi, o parte din întrebări pot fi adunate într-una singură: de ce ai rămas în viață?

În realitate, scriitorul și-a pus singur această întrebare, deși într-o formă mai blândă: de ce n-ai înnebunit?

* Lasgush Poradeci (1899–1987), poet clasic albanez. (N. tr.)

În mod normal, într-o dictatură comunistă scriitorul ar fi trebuit să-și piardă mințile. Lumea liberă din jur, deși s-ar putea spune că l-a ajutat să rămână în viață, nu-i sigur că l-a ajutat să nu-și piardă mințile. Dimpotrivă, diferențele dintre cele două lumi, trecerea (călătoria) dintr-una într-alta, s-ar fi putut să-i grăbească nebunia.

Că s-a petrecut ceva ce a împiedicat asta e clar, dar ce s-a întâmplat nu știe nimeni cu precizie. Nici chiar scriitorul însuși.

Totuși, el ar putea lămuri câte ceva.

În volumul *Invitație în studio* am încercat să descriu ceea ce se numește „cel de-al doilea calendar al scriitorului“. Este, fără îndoială, una dintre apărările lui.

Scriitorul are câteva vieți. În clipele lui de tristețe ele se schimbă una cu alta, așa cum erau schimbați caii curierilor de altădată. Scriitorul trăiește, merge, călărește printre zilele banale ale vieții, dar tu n-ai să știi pe ce cal a-ncălecat. Îl lovești, încerci să-l dobori, dar el călărește acum un cal pe care săgeata ta nu-l ajunge.

Scriitorul e pretutindeni. Tu îi bombardezi adăpostul, dar el se află în alt adăpost. Tu îl crezi în banca acuzaților, la poliție, în noroiul gospodăriilor agricole socialiste, dar în timpul acesta el se află la masa lui de lucru, în labirint, la cină cu faraonul, la balamuc sau în templu. Într-o altă zi îl crezi la o recepție sau ceremonie oficială, el, din contră, e doborât, iar rănile îi sângerează.

Imaginația este unul dintre refugiile lui, din care lumea încearcă să-l scoată. În jurul lui se aud urlete:

Trezește-te din somn, Sfinția ta, hai să te ducem în piață, la ședință, la bancă. Să-ți punem coroana, cătușele sau stigmatul. Tu îi rogi să te lase să dormi mai departe. Le explici că te afli în lumea ta și că, dacă te trezesc, o să mori.

Dar lor nu le pasă. Iar lucrul acesta îi convine diciturii. Acum, când a aflat ce te doare mai tare, se grăbește să te deștepte cu surle și trâmbițe. Să te trimită printre oameni, în mocirlă.

În cele din urmă te trezești. Greoi precum albatrosul lui Baudelaire, clipești surprins. Somnul ți-a fugit și ești morocănos. Dar și acum ai un refugiu de care ei nu știu. Ai un vâl pe ochi. Au încercat de multe ori să ți-l îndepărteze. Așa încât să-i poți vedea în toată cruzimea și goliciunea lor. Să te descurajeze. Să te oblighe să te predai.

Dar n-au reușit să-ți tragă vâlul de pe ochi. Nici un chirurg oftalmolog, nici un instrument de tortură nu te poate scoate din orbirea ta. Pentru că aceasta face parte din moștenirea ta genetică: negura homerică.

În cronică de mai jos sunt povestite întâmplări ce fac parte dintr-una dintre viețile scriitorului. Din cea mai urâtă și mai goală, când tristețea și monotonia diciturii au fost mai prezente ca oricând, lipite enerwant de el. Fiind cinstită cu sine însăși, ea nu poate fi astfel până la capăt decât împreună cu celelalte vieți paralele ale scriitorului, care, mai bine ca oriunde, sunt zugrăvite în opera lui...